

ВІДГУК

офіційного опонента,
доктора філологічних наук, професора,
завідувача кафедри української і світової літератури та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

МАЗОХИ Галини Степанівни

на дисертацію **ГАЛИЧА Артема Олександровича**

*«Жанрові модифікації портретного дискурсу в документалістиці
XX – початку XXI ст.»*,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук
зі спеціальності 10.01.01 – українська література

У кожному дослідницькому проекті, зокрема в галузі літературознавства, певні теорії та концепції, ідеї-модуси, методологічні інструментарії, які виражають наукову парадигму, проходять певну трансформацію. А накопичення нових ідей і фактів призводить до створення нової парадигми, яка здатна охопити сучасний стан наукового простору. Цю тенденцію вияскравлює докторська дисертація А.О.Галича, яка порушує коло дискусійних проблем, не актуалізованих дотепер у літературознавчій думці. Йдеться про вивчення композиційних можливостей мемуарної, біографічної (автобіографічної) літератури, зокрема такого її складника, як портретування. Останній, як відомо, є суттєвим компонентом не лише художнього, а й документального тексту, оскільки у кожному мемуарному чи біографічному творі наявне відтворення зовнішності й внутрішнього світу героїв.

Дисертація складає враження концептуально виваженого та вмотивованого дослідження, що досягається передусім теоретичним обґрунтуванням основних понять і положень стосовно документальної літератури загалом і особливостей портретування зокрема. А.О.Галич намагається не оминати жодного зі своїх попередників, скрупульозно фіксує й систематизує кожне з цікавих спостережень та узагальнень, що, у свою чергу, уможливило інтерпретацію досліджуваного матеріалу з позиції сучасного знання й сприяло актуалізації закладеної в ньому інформації. При цьому слід відзначити, що пропоноване дослідження не нав'язує як єдино

прийнятий погляд автора на означену проблему, а спонукає до роздуму, до дискусії. Отже, можемо вести мову про те, що рецензована дисертація не лише виразно проблематизує важливий і специфічний напрямок наукових досліджень, а й означає цілу низку проблем для подальших наукових студій.

Мета й завдання дослідження сформульовані таким чином, що визначають шлях наукового пошуку А.О.Галича, його основні віхи, методологію і методiku, а також структуру роботи, в якій історико-літературний аспект вигідно відтіняється теоретичним. Не можна не відзначити й повноту запропонованих для аналізу різножанрових біографічних та мемуарних творів на рівні специфіки, жанрових модифікацій та пошуку нових форм портретування засобом слова, а також належне окреслення творчого процесу сходження психологічного осягнення реальної особистості в портретному зображенні до філософського його осмислення тощо.

У вступній частині констатовано ступінь актуальності теми, її наукову новизну, осмислено методологічні орієнтири, сподівані практичні наслідки, підкреслено відповідність дисертації науково-дослідній темі «Документалістика початку ХХІ століття: проблеми теорії та історії» кафедри теорії літератури та компаративістики Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, подано інформацію про апробацію та публікації результатів дослідження.

Історико-літературна рефлексія над портретним дискурсом у документалістиці вимагала всебічного теоретичного обґрунтування, що докладно висвітлено у першому розділі *«Теоретико-методологічні засади вивчення проблеми портретування в науковій літературі»*. Дослідник аналізує й систематизує думки вітчизняних та зарубіжних учених, що стосуються документальної літератури й особливостей вивчення проблем портретування в ній, умотивовано зупиняється на основних концепціях бачення проблем портретування в художній літературі в Україні та поза її межами, акцентуючи на візуалізації образів героїв, розкриває найважливіші

підходи, серед яких контекстуальний та синтетично-аналітичний, для аналізу заявленої проблеми. Такий підхід засвідчує наукову сумлінність та ерудицію автора дослідження, його вміння узагальнити різноманітні ідеї та концепції, окреслити центральні проблеми дискусій довкола особливостей портретування, зокрема в документальній літературі. Тобто, йдеться про кваліфіковане виконання концептуально продуманого задуму, що вирізняється широтою узагальнень і влучністю спостережень. В означеному розділі автор обстоює думку про те, що митець у художньому творі нічим не обмежений в портретному описі персонажа, оскільки він – вигаданий, а в творах документальної літератури автор має справу з конкретно реальною особистістю. На переконання А.О.Галича, для автора художнього твору важливо передати у відповідності із задумом індивідуальні й типові риси героя, а для мемуариста чи біографа треба якнайточніше в портретному зображенні відтворити психологію, поведінку, особливості мови й інші деталі з метою увиразнення зовнішнього вигляду і внутрішнього світу реальної історичної особистості. Із цим твердженням можна погодитись, адже жанр твору справді відіграє важливу роль у портретуванні.

У другому розділі *«Семіотика та семантика портрета в документальному тексті»* дисертант обстоює тезу про те, що новітня семіотика як міждисциплінарна наука, не має конкретно визначеного об'єкта вивчення. Через те, будь-яке явище чи процес, які можна розглянути під кутом знакового втілення, зокрема й портрет, можуть стати предметом наукових студій в семіотичній проекції. Такий підхід дав змогу досліднику змодельовати знакову природу портретного опису в документальному творі у формі семантичного трикутника, а також акцентувати на тому, що семіотика дає можливість провести чітку паралель між документальним портретом і художнім.

Слушним є також твердження А.О.Галича про те, що «портрет у документальних жанрах є надзвичайно складним художнім засобом. І в ньому зовнішня схожість ще не свідчить про майстерність письменника у

відтворенні реальної людської особистості» (с. 90). І справді, набагато важливішим є те, що митець пропускає образ реальної людини через власну свідомість, естетично його освоюючи й наділяючи власним баченням. Ще дуже важливо, аби мемуарист, біограф створили за допомогою портрета такий образ реальної особистості, який би, не покидаючи царини документального мистецтва, ніс елементи художності й у ньому проглядався духовний світ самостійної людської особистості із власною біографією, життєвим шляхом і досвідом. Цікавими з погляду аналітики є також підрозділи «Деталі портрета», «Погляд як спосіб невербальної інформації за допомогою очей», «Поза як елемент портретної характеристики» тощо.

Чи всюди А.О.Галич переконливий у своїх дослідницьких пропозиціях? Як на мене, то загалом так. Однак подекуди відчувається надмірне заглиблення в теорію, переважання теоретико-літературного аспекту над історико-літературним. Окремі авторські формулювання термінів і понять також носять виразно дискусійний характер. Хоча саме в цьому й криються наукові принади дослідження.

Третій розділ «*Структура портрета в літературі non fiction*» присвячено дослідженню класифікації портретів у мемуарах та біографічних творах українських письменників. Із метою належної аргументації власних суджень А.О.Галич аналізує різні підходи до таксонімізації портретів у художній літературі, ведучи толерантну наукову дискусію зі своїми попередниками, слушно стверджуючи, що «в основу класифікації портретів у художньому тексті повинні бути покладені зрозумілі й добре аргументовані та апробовані на практиці критерії» (с. 194). На підтвердження сказаного хочу навести категоричну заяву І.Франка про те, що правила та дефініції – «повна нісенітниця, а властиво недокладний опис одного якогось твору, або вираз поглядів на творчість в однім якімось моменті історичнім і вже зовсім не надається до дефініції подібних творів других і з других часів». Тому вважаю, що для справжнього наукового пошуку суті процес ствердження, заперечення, уточнення закономірний, бо динаміка функціонування

термінології підлягає лише законам інтелектуальної діяльності. Через те, вочевидь, літературно-критичну візію автор подає не лише в критично, а інколи й діалогічно, особливо тоді, коли йдеться про дослідження Л.Юркіної та В.Халізева. Досліднику, на наш погляд, більш прийнятними видаються типи портретів у творчості українських письменників, обґрунтовані К.Сізовою.

У інших підрозділах, ураховуючи набутки класифікації портретів у фікційній літературі, дисертант обґрунтовує найповнішу їх класифікацію у літературі non fiction. У розділі проаналізовано потужний корпус текстів, репрезентований майстрами слова різних мистецьких генерацій. Запропонована дисертантом класифікація портретів у літературі non fiction переконливо аргументована особистими спостереженнями.

Схожий дослідницький сюжет властивий і четвертому розділу *«Специфіка портретування в різних жанрах мемуарної літератури»*. У ньому розкриваються особливості відтворення портретів реальних осіб у творах таких жанрів як щоденник, роман, літературний портрет, синтетичне жанрове утворення. У полі зору дослідника також своєрідність портретування у різних жанрових текстах одного автора і творах, які не були оприлюднені раніше.

Аналітична стратегія, обрана А.О.Галичем, ефективна. Автор наукової студії закономірно прагне, щоби провідну роль у роботі загалом і в означеному розділі зокрема, виконували аналізовані твори, а не теоретизування як таке. Через те дослідник керується одним важливим принципом: спостережливо й тонко виводить на поверхню саме ті портретні деталі, які стануть визначальними при визначенні специфіки портретування у різних жанрах мемуарної літератури. Тому цілком логічним у умотивованим видається висновок про те, що портрети у щоденниках В.Винниченка постають як узагальнені, усереднені образи тодішнього соціуму, тоді, як у портретних характеристиках О.Гончара в означеному жанрі в описі зовнішності обов'язково наявна певна деталь, яка дозволяє вирізнити цю

людину серед інших. У розділі також глибоко й переконливо простежуються процеси трансформації у різних жанрах мемуарної літератури.

Цікавим, інформаційно насиченим і теоретично переконливим є п'ятий розділ дисертації «Портрет у художній біографії», у якому увагу дослідника сфокусовано на специфіці художньої біографії як виду документально-художньої літератури. У зазначеному розділі А.О.Галич оперує солідним потенціалом текстів, серед яких превалює романна жанрова форма як така, що дозволяє різнобічно проілюструвати особливості портретування реальних і вигаданих персонажів. При цьому слід відзначити, що автора наукової студії, вочевидь, не сковував авторитет знаних теоретиків та істориків літератури у цьому питанні, через те він і позначений оригінальністю та свіжістю поглядів, оскільки Артем Олександрович намагається провадити свій власний дослідницький наратив. Аналітична стратегія, обрана автором, ефективна, вона доводить, що художня біографія як жанр постійно розширює власні межі, а письменники експериментують із літературними формами й засобами саморепрезентації. Усе це робить аналіз естетичних пошуків портретування в художній біографії глибинним і «стереоскопічним».

Умотивованими постають у науковій студії й загальні *висновки*, що повністю відображають результати дослідження відповідно до поставленої мети. Вони логічно акумулюють у собі основні ідеї дисертації та відображають її суть. У роботі чітко простежується науково-дослідницький аналітичний дискурс – кожне окреме художнє явище дослідник прагне кваліфікувати зусебіч. Теоретичні рефлексії автора в кожному окремому випадку аргументовано підкріплюються яскравим ілюстративним матеріалом.

Автореферат є адекватною змістовою мікромоделлю дисертації.

Отже, дисертаційну роботу Артема Олександровича Галича «*Жанрові модифікації портретного дискурсу в документалістиці ХХ – початку ХХІ ст.*» слід визнати самостійним, оригінальним дослідженням, якому притаманна наукова новизна. Основні положення й результати дисертації

викладено у 37 наукових публікаціях, 21 з яких розміщено у наукових фахових виданнях України, 5 – у іноземних виданнях. Вони вичерпно відображають порушену проблему, містять належну наукову аргументацію, цікаві теоретичні висновки та узагальнення. На особливу увагу заслуговує монографія *«Портрет у мемуарному та біографічному дискурсах: семантика, структура, модифікації»* (2017). Основні положення дослідження належним чином апробовано у ході науково-практичних конференцій різного рівня.

Основні результати дослідження мають теоретичне й практичне значення. Матеріали дисертаційної роботи А.О.Галича можуть бути використані як основа для розробки загальних історико-літературних і теоретичних курсів для ВНЗ, спецкурсів, спецсемінарів, добротню послугують в укладанні підручників і посібників, при написанні бакалаврських і магістерських кваліфікаційних робіт.

Позитивно оцінюючи дисертацію Артема Олександровича Галича, який здійснив важливий, цілком самостійний крок у розв'язанні заявленої ним проблеми, дозволю собі висловити кілька аспектів, які вимагають уточнення та роз'яснення.

1. У першому розділі дисертації А.О.Галич називає ім'я М.Габель першим українським вченим, котрий звернувся до проблем портретування. Однак її праця стосується портретів у російській літературі XVIII ст. То чи правильним є твердження дисертанта, що саме М.Габель започаткувала вивчення проблем портретування в українській науці про літературу?

2. У підрозділі 3.7. автор дисертаційної праці стверджує, що колективний портрет відображає соціум. А чи завжди це так?

3. У підрозділі 3.8., де йдеться про оніричний портрет, А.О Галич відзначає, що оніричні портрети нечасто трапляються в мемуарних творах, а набагато частіше в біографічних. Хотілося б почути, чим це можна пояснити?

4. У підрозділі 4.3. «Портрет у творах синтетичних жанрових форм» дисертант зазначає, що І.Жиленко створює портрети шістдесятників крізь

призму власного бачення їх тоді, у реальному часі, і сьогодні – через певну часову дистанцію. Це стосується індивідуального стилю саме І. Жиленко, чи це твердження можна екстраполювати на інші мемуарні твори українських авторів?

5. Чому портрети в мемуарних і біографічних творах, що зберігаються в архівах (підрозділ 4.6), є більш відвертими і більш суб'єктивними? Це загальна тенденція, чи Ваш суб'єктивний погляд?

Загалом же, дисертація, автореферат і публікації відповідають вимогам п.п. 9-10, 12-13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року за № 567 (зі змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 року, № 656), отже, **Галич Артем Олександрович** заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література.

6 жовтня 2017 року

Офіційний опонент:
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української
і світової літератури та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

Мазоха Г. С.

ПІДПИС *Мазохи Г. С.*
Засвідчую:
Нач. ВК *Д. О. Погорілий*